

УДК 346.9

Роман Колесник,

суддя

Господарського суду Київської області

ІСТОТНІ ДЛЯ СПРАВИ ОБСТАВИНИ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ РІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

У статті проаналізовано господарське законодавство України й наукові праці з метою виявлення існуючих проблем та запропоновано визначення терміна «істотні для справи обставини» як фактичних даних, що мають юридичне значення для аналізу взаємовідносин сторін, тією чи іншою мірою могли вплинути на рішення господарського суду, існували під час розгляду господарської справи, проте не були відомі на момент розгляду господарської справи ні суду, ні заявнику з не залежних від них причин та виявлені зацікавленими особами після набрання рішенням господарського суду законної сили. Запропоновано доповнити ст. 112 Господарського процесуального кодексу України визначенням терміна «істотні для справи обставини», що дасть змогу уникнути різночитання цієї норми права та зловживань.

Ключові слова: істотні для справи обставини, господарське законодавство, нововиявлені обставини, зловживання, норми права.

Постановка проблеми. Стаття 112 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПКУ) встановлює підстави для перегляду рішень господарського суду за нововиявленими обставинами. Однією з таких підстав є істотні для справи обставини, що не були й не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду істотних для справи обставин присвячені наукові праці таких учених, як Л.М. Ніколенко, О.С. Волохов, Д.М. Притика, С.В. Степанов та інші. Проте низка проблем залишаються невирішеними, що свідчить про доцільність подальшого дослідження в цій сфері.

Мета статті – проаналізувати законодавство України й наукові праці, виявити проблеми та запропонувати зміни й доповнення до законодавства, яке регулює перегляд рішень господарського суду за нововиявленими обставинами.

Виклад основного матеріалу. Насамперед доцільно дослідити порядок перегляду рішення господарського суду за нововиявленими обставинами. Згідно зі ст. 113 ГПКУ судові рішення господарського суду може бути переглянуте за нововиявленими обставинами за заявою сторони, прокурора, третіх осіб, поданою протягом одного місяця з дня встановлення обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення. При цьому заява про перегляд судового рішення господарського суду з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 112 ГПКУ, може бути подана не пізніше 3 років із дня набрання судовим рішенням господарського суду законної сили.

Строк для подання заяви про перегляд судових рішень господарського суду у зв'язку з нововиявленими обставинами обчислюється таким чином: у випадку, встановленому п. 1 ч. 2 ст. 112 ГПКУ, – з дня встановлення обста-

вин, що мають істотне значення для справи; у випадках, встановлених п. п. 2, 3 ч. 2 ст. 112 ГПКУ, – з дня, коли вирок у кримінальному провадженні набрав законної сили; у випадку, встановленому п. 4 ч. 2 ст. 112 ГПКУ, – з дня набрання законної сили судовим рішенням, яким скасовано судові рішення, що стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, які підлягають перегляду; у випадку, встановленому п. 5 ч. 2 ст. 112 ГПКУ, – з дня ухвалення Конституційним Судом України відповідного рішення.

У ГПКУ зазначається, що заява про перегляд судового рішення подається до господарського суду, який прийняв судові рішення.

У Постанові Пленуму Вишого господарського суду України «Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами» від 26 грудня 2011 р. № 17 (далі – Постанова № 17) [1] вказано, що згідно зі ст. 113 ГПКУ судові рішення господарського суду може бути переглянуте за нововиявленими обставинами виключно за заявою сторони, прокурора, третіх осіб. Отже, господарські суди не мають права переглядати судові рішення за правилами розділу XIII ГПКУ за власною ініціативою. У п. 7.1 цього документа встановлено, що ст. 25 ГПКУ передбачено можливість процесуального правонаступництва. Оскільки правонаступництво можливе на будь-якій стадії процесу, правонаступник також має право звернутись до господарського суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Пункт 8.1 Постанови № 17 закріплює, що судові рішення може бути переглянуте за нововиявленими обставинами лише після набрання ним законної сили в передбаченому ГПКУ порядку. Пункт 8.5 Постанови № 17 встановлює, що подання до господарського суду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими

обставинами особою, яка не має на це права, або судового рішення, яке не набрало законної сили, або судового рішення, яке в апеляційному чи в касаційному порядку скасоване повністю чи частково або змінене (якщо порушується питання про його перегляд за нововиявленими обставинами саме в змінений чи скасований частині), або повторно після повернення первісно поданої заяви на підставі п. 4 ч. 6 ст. 113 ГПКУ, або повторно після повернення первісно поданої заяви на підставі п. 1 ч. 6 ст. 113 ГПКУ у зв'язку з відхиленням клопотання про відновлення строку її подання, а також подання заяви про перегляд за нововиявленими обставинами ухвали господарського суду, яку не може бути оскаржено, виключають перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Тому в зазначених випадках господарський суд має відмовити в прийнятті заяви.

Таким чином, для подачі заяви про перегляд судового рішення господарського суду за нововиявленими обставинами законодавство України передбачає місячний термін із дня встановлення обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення. Проте щодо ч. 1 ст. 112 ГПКУ цей строк обмежено трирічним терміном. Формулювання, яке використовує законодавець, дає підстави для різночитання та зловживань, особливо стосовно п. 1 ч. 2 ст. 112 ГПКУ, де мова йде про встановлення обставин, що мають істотне значення для справи. Так, зі ст. 112 ГПКУ не зрозуміло, ким має бути встановлено в місячний термін істотні для справи обставини. Щодо п. п. 2, 3, 4, 5 ч. 2 ст. 112 ГПКУ необхідно зазначити, що в місячний термін заявник може не мати можливості дізнатись про наявність рішення суду, оскільки він не повинен постійно моніторити рішення суду. Також не варто забувати, що рішення суду не завжди публікуються своєчасно. У Постанові № 17 законодавець спробував пояснити спірні питання, проте ліквідувати прогалини законодавства цим документом неможливо. Тому питання потребує вирішення шляхом внесення відповідних змін і доповнень до ГПКУ.

Низка вчених акцентують увагу на зазначеній проблематиці. Так, Л.М. Ніколенко зазначає, що встановлення трирічного строку для оскарження судового акта є великим. Необхідно встановити шестимісячний строк, який є достатнім для виявлення нововиявлених обставин і подання заяви про перегляд судових актів за нововиявленими обставинами. Цей строк має бути загальним для всіх випадків перевірки й перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами [2, с. 47]. О.С. Волохов зазначає, що відповідно до ст. 113 ГПК України заява про перегляд судового рішення господарського суду з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 112 цього кодексу, може бути подана не пізніше трьох років із дня набрання судовим рішенням господарського суду законної сили. З п. 1 ч. 6 ст. 114 ГПКУ постає, що місячний строк подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами з підстав, передбачених у п. п. 2–5 ч. 2 ст. 112 ГПКУ, фактично можна поновити. Проте таке поновлення стро-

ків не стосується підстави, зазначеної в п. 1 ч. 2 ст. 112 ГПКУ, для якої встановлено чіткий трирічний строк. Цей строк неможливо поновити. Адже відповідно до п. 4 ч. 6 ст. 113 ГПКУ заява про перегляд судового рішення господарського суду за нововиявленими обставинами до розгляду не приймається та повертається заявникові в разі, якщо заява про перегляд судового рішення господарського суду за нововиявленими обставинами з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 112 ГПКУ (істотні для справи обставини, що не були й не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи), подана після закінчення трирічного строку з дня набрання судовим рішенням законної сили незалежно від поважності причини пропуску цього строку. У Постанові № 17 зазначено, що цей строк є присічним, тобто не підлягає поновленню [3, с. 264]. На думку О.С. Волохова, доцільно було б встановити граничний строк для подачі заяви про перегляд господарських справ за нововиявленими обставинами з підстав, визначених у ч. 2 ст. 112 ГПКУ, в один рік без можливості його поновлення, який має обчислюватись у порядку, визначеному ч. 2 ст. 113 ГПКУ [3, с. 264].

На нашу думку, встановлення трирічного строку для оскарження судового акта є дійсно великим, проте й шестимісячний строк є недостатнім для належного застосування інституту перегляду рішення господарського суду за нововиявленими обставинами. Встановлення присічного строку для підстав, передбачених п. п. 2–5 ст. 112 ГПКУ, є недоречним, оскільки слугуватиме обмежувачем для виправлення ситуації, що зумовлена незаконними діями посадових осіб.

Наведене свідчить про доцільність викласти ч. 1 ст. 113 ГПКУ в такій редакції: «Судове рішення господарського суду може бути переглянуто за нововиявленими обставинами за заявою сторони, прокурора, третіх осіб, поданою протягом одного місяця з дня встановлення заявником обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення. При цьому заява про перегляд судового рішення господарського суду з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 112 ГПКУ, може бути подана не пізніше одного року з дня набрання судовим рішенням господарського суду законної сили». Ці зміни до ст. 113 ГПКУ дадуть змогу заявнику реально, а не декларативно скористатись правом на перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та захистити законні права й інтереси суб'єкта господарювання.

Розглядаючи таку підставу, як істотні для справи обставини, що не були й не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи, доцільно з'ясувати, що саме законодавець і науковці розуміють під істотними для справи обставинами.

На сьогодні перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами врегульовано ст. ст. 112–114 ГПКУ, ст. ст. 361–365 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПКУ), ст. ст. 245–253 Кодексу адміністративного судочинства України (далі –

КАСУ). У цих видах судочинства законодавцем уніфіковано процесуальний порядок перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. У кримінальному процесі правова регламентація провадження за нововиявленими обставинами регламентується ст. ст. 459–467 Кримінального процесуального кодексу України та відрізняється від інших процесів.

Аналіз дає змогу стверджувати, що ГПКУ, КАСУ, ЦПКУ не містять чітке визначення терміна «істотні для справи обставини», що викликає різне тлумачення та призводить до помилок у застосуванні.

Проте доцільно зауважити, що в різних узагальненнях судової практики приділяється увага цьому питанню. Наприклад, Постанова № 17 [1] під істотністю обставин для розгляду справи розуміє такі обставини, врахування яких судом мало б наслідком прийняття іншого судового рішення, ніж те, що було прийняте.

У Постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про узагальнення судової практики розгляду адміністративними судами заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами» від 22 травня 2015 р. № 7 передбачено: «Істотні для справи обставини – це ті, що становлять сутність справи та мають юридичне значення для взаємовідносин сторін, могли вплинути на рішення суду, що набрало законної сили, існували під час розгляду адміністративної справи, проте не були й не могли бути відомі ні особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи, ні адміністративному суду» [4].

Згідно з п. 7 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами» від 30 березня 2012 р. № 4 [5] обставини, які відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 361 ЦПКУ є підставою для перегляду судового рішення, – це юридичні факти, які існували на час розгляду справи, проте не були й не могли бути відомі заявнику, повинні бути істотними, тобто такими, що могли вплинути на висновки суду під час ухвалення судового рішення, та були встановлені після набрання ним законної сили. Питання про те, які обставини можна вважати істотними, є оціночним і вирішується судом у кожному конкретному випадку з урахуванням того, чи ці обставини могли спростувати факти, покладені в основу судового рішення, та вплинути на висновки суду під час його ухвалення таким чином, що якби вказана обставина була відома особам, які беруть участь у справі, то зміст судового рішення був би іншим.

Характеризуючи таку підставу, як істотні для справи обставини, що не були й не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи, Л.О. Терехова зазначає, що таке формулювання є досить неконкретним і більше підходить для визначення поняття нововиявлених обставин, ніж до однієї з підстав перегляду, оскільки в ньому містяться загальні істотні характеристики всіх інших підстав

для перегляду [6, с. 273–275]. Це твердження науковця певною мірою підтверджується Постановою № 17, де зазначено, що необхідними ознаками існування нововиявлених обставин є одночасна наявність таких трьох умов: їх існування на час розгляду справи; того, що ці обставини не могли бути відомі заявникові на час розгляду справи; істотності цих обставин для розгляду справи.

Деякі автори зазначають, що істотне значення для справи мають обставини, які пов'язані з матеріалами справи, що розглянута господарським судом, впливають на оцінку вже досліджених ним доказів і мають, відповідно, значення для об'єктивного розгляду господарського спору. Під такими обставинами розуміють факти, а не нові докази. Зокрема, ними можуть бути скасування рішення або вироку суду, що мали преюдиційне значення під час прийняття рішення господарським судом; факти, встановлені вироком суду, що набрав законної сили; завідомо неправдиві показання свідка в судовій справі; завідомо неправильний висновок експерта; фальшиві документи або речові докази тощо [7, с. 234].

На думку С.В. Степанова, мають у увазі обставини, які існували на момент винесення рішення та під час провадження в господарській справі. Наприклад, заявник загубив важливий доказ та не міг його знайти до винесення рішення судом, а потім знайшов. На перший погляд це нововиявлена обставина (має істотне значення для справи та заявник не володів цим доказом у ході розгляду справи), проте в цьому разі справа повинна переглядатись на загальних підставах. На жаль, навіть після проведення судової реформи під час аналізу вказаної норми не зрозуміло, які саме обставини визнаються нововиявленими, оскільки ними можуть бути на перший погляд будь-які нові докази. Однак помилковість цього твердження стає зрозумілою після вивчення додаткової літератури, перегляду судової практики, зокрема й роз'яснення Президії Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами» від 21 травня 2002 р. № 04-5/563 (зі змінами й доповненнями від 25 квітня 2008 р. № 04-5/141), яке формулює основні положення та ознаки нововиявлених обставин [8, с. 53–54].

І.В. Андронов вважає: «Ці обставини мають істотне значення для правильного вирішення справи та, таким чином, є органічною частиною предмета доказування в справі. Суд обов'язково має перевірити, чи впливає ця обставина на сутність рішення. Тобто встановлення такої обставини є підставою для скасування рішення, ухвали або судового наказу лише тоді, коли від їх наявності чи відсутності залежали наслідки розгляду судом справи (тобто якщо обізнаність суду щодо цих обставин під час розгляду справи забезпечила б прийняття цим судом іншого рішення)» [9, с. 113].

У положенні в рішенні в справі Європейського суду з прав людини йдеться: «Особа, яка звертається за анулюванням рішення суду, повинна донести, що не було жодної можливості

надати докази на остаточному судовому засіданні та що докази є суттєвими» [10].

У підручнику «Господарське процесуальне право» за редакцією О.П. Подцерковного та М.Ю. Картузова зазначено, що відповідно до ст. 112 ГПКУ господарський суд може переглянути прийняте ним судові рішення, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами. Обов'язковою вимогою перегляду є істотне значення обставини для справи (фактичні дані безспірно ставлять під сумнів правильність оскарженого акта), а також невідомість про її існування заявником в період розгляду справи. Ця інформація також не має бути відома господарському суду [11, с. 343–344].

Узагальнення існуючих підходів дає змогу зробити низку висновків щодо терміна «істотні для справи обставини», які доцільно врахувати під час формулювання авторських пропозицій. Це обставини, що мають такі ознаки: 1) тією чи іншою мірою могли вплинути на рішення господарського суду; 2) мають юридичне значення для аналізу взаємовідносин сторін; 3) є фактичними даними; 4) не були відомі на момент розгляду господарської справи ні сторонам, ні суду; 5) були невідомі заявнику з не залежних від нього причин; 6) існували під час розгляду господарської справи; 7) стали відомі зацікавленим особам після набрання рішенням господарського суду законної сили.

Проведений аналіз дає змогу запропонувати авторське визначення терміна «істотні для справи обставини» як фактичних даних, що мають юридичне значення для аналізу взаємовідносин сторін, тією чи іншою мірою могли вплинути на рішення господарського суду, існували під час розгляду господарської справи, проте не були відомі на момент розгляду господарської справи ні суду, ні заявнику з не залежних від них причин і виявлені зацікавленими особами після набрання рішенням господарського суду законної сили.

Висновки

Таким чином, у кожному конкретному випадку визначення обґрунтованості заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 112 ГПКУ, залишається на розсуд суду. Саме суд з'ясовує наявність або відсутність істотних обставин та встановлює, чи могли б вони вплинути на правильність прийнятого судового рішення.

На сьогодні визнання обставин як істотних залежить від світогляду судді, який розглядає це питання. А це свідчить про упередженість підходу. Посилює упередженість підходу до цього питання також той факт, що законодавць у кодифікованих нормах права чітко не вказав, які обставини є істотними. Це дає змогу зловживати зазначеною нормою права як із боку заявників, так і з боку суду. На нашу думку, для вирішення цієї проблеми доцільно доповнити ст. 112 ГПКУ запропонованим визначенням терміна «істотні для справи обставини», що

дасть змогу уникнути різночитання цієї норми права та зловживань.

Список використаних джерел:

1. Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 26 грудня 2011 р. № 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0017600-11>.
2. Ніколенко Л.М. Деякі аспекти реалізації права на перегляд судових актів за нововиявленими обставинами у господарському судочинстві / Л.М. Ніколенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – № 22. – Ч. 2. – Т. 2. – С. 44–49.
3. Волохов О.С. Практика господарських судів щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами / О.С. Волохов, Я.В. Нечваль // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 5. – Т. 1. – С. 261–265.
4. Про узагальнення судової практики розгляду адміністративними судами заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами : Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 22 травня 2015 р. № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-15>.
5. Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 р. № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-12>.
6. Терехова Л.А. Система пересмотру судових актів в механізмі судової зашити / Л.А. Терехова. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 320 с.
7. Притика Д.М. Господарський процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / Д.М. Притика, М.І. Тітов, В.М. Гайворонський. – Х. : Консум, 2003. – 320 с.
8. Степанов С.В. Перегляд судових рішень господарських судів за нововиявленими обставинами : [монографія] / С.В. Степанов. – О. : Атлант, 2012. – 186 с.
9. Андронов І.В. Сутність та значення перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами / І.В. Андронов // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / за ред. С.В. Ківалова. – 2010. – Вип. 56. – С. 110–117.
10. Judgment of ECHR of 18 November 2004 in the case of “Pravednaya v. Russia” (№ 69529/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=67506>.
11. Господарське процесуальне право : [підручник] / [О.П. Подцерковний, О.О. Кvasницька, Т.В. Степанова та ін.] ; за ред. О.П. Подцерковного, М.Ю. Картузова. – Х. : Одиссей, 2012. – 400 с.

В статті проаналізовані господарське законодавство України і научні роботи з метою виявлення існуючих проблем і пропонується визначення терміна «суттєві для справи обставини» як фактичних даних, які мають юридичне значення для аналізу взаємодій сторін, які в той чи інший ступінь могли впливати на рішення господарського суду, існували при розгляді господарського делу, однак не були відомі на момент розгляду господарського делу ні суду, ні заявцю по не залежним від них причинам і виявлені заінтересованими особами після вступлення рішення господарського суду в законну силу. Пропонується доповнити ст. 112 Господарського процесуального кодексу України визначенням терміна «суттєві для справи обставини», що дозволить уникнути розуміння цієї норми права і зловживань.

Ключевые слова: суттєві для справи обставини, господарське законодавство, нові відкриті обставини, зловживання, норми права.

The article analyzes the economic legislation of Ukraine and scientific works in order to identify existing problems and proposes a definition of the term "significant circumstances for the case" as factual data having legal significance for the analysis of the relationships of the parties, which in one way or another could influence the decision of the economic court, existed When considering a business case, but were not known at the time of consideration of the business case, either to the court or to the applicant for reasons beyond their control and identification Interested parties after the entry of the decision of the economic court into legal force. It is proposed to supplement art. 112 of the Economic Procedural Code of Ukraine by the definition of the term "significant circumstances for the case", which will avoid misunderstanding of this rule of law and abuse.

Key words: significant circumstances, economic legislation, newly discovered circumstances, abuses, rules of law.

